

"לכניינה של תורה" – חלק רצד

שיחה שנמסרה בביהמ"ד מפי מו"ר רה"י

"עַם תּוֹרַתִי בְּלִבָּם"

חיזוק לחזרה על המסכת שנלמדה (ב)

ניתן לקלקל בכל דבר קטן, ולעומת זאת כמה "מידה טובה מרובה ממידת פורענות"! כמה נשמתנו מתרוממת מעוד שורת גמרא!

מצויים אנו בימים חשובים מאוד. שבועיים אחרונים אלו של ה'זמן' נקבעו כימי חזרה על לימודי העיון בישיבה, כפי שדיברנו בשיחתנו האחרונה.

"שלמדתי תורה ונתרוממתי"

מסופר שבחור ישיבה אחד בא אל ה'סטייפלער', הרב יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל, בעל ה"קהילות יעקב", ושאלו על כך שעל אף שהוא לומד מכל מקום הוא חש שאינו מתעלה. השיב לו הסטייפלער: האם הינך סבור ש'עלייה' הינה דווקא להיות מגיד שיעור, להיות ר"מ או לתת שיחות? – הסטייפלער תיאר לבחור את האופן בו ניתן לתאר "עלייה" לפי עולמו שלו.

"כיצד סדר משנה?"

אנחנו נמצאים בזמן 'חזרה'. האם לימוד של סוגיה במשך מספר ימים עם מקורות נחשב כחזרה? בגמרא מובא תיאור של 'סדר המשנה', סדר מסירת התורה². הגמרא מתארת שמשה רבינו לימד פעם אחת את אהרן, ופעם נוספת את בני אהרן, ופעם שלישית את זקנים, ופעם אחרת את כל העם. נמצא שמשה רבינו לימד ארבע פעמים, ואף אהרן שהיה הראשון שמע את התורה ארבע פעמים. למד מכך הסטייפלער את ההנהגה הנכונה גם לגבינו³: "מבואר שצריך לשנות את פרקו ארבעה

אל לנו לברוח מהאוצר הגדול שנותנים לנו!

זהו פשוט אוצר לחזור,

לזכות לידיעת התורה,

לזכות לעמל התורה,

לשנן עוד פעם ועוד פעם

ייתכן שהמדד של חלקנו היושבים כאן הוא אחר – ייתכן שאין לנו שאיפות להיות מגיד שיעור, אלא מעמד חברתי או כלכלי תופס אותנו. כך 'העולם' מודד בעיניים חיצוניות מהי 'עלייה'. המשיך הסטייפלער וחידש לו חידוש עצום: כל שורה ושורה בגמרא היא עלייה! בעולם השקר נדמה שה'עלייה' מתבטאת בתפקיד, תואר או משכורת, במעמד כלכלי וחברתי, אך בעולם האמת כל שורה של גמרא שלומדים ויודעים היא 'עלייה'. איזה לימוד עצום! כל יהודי שלמד עוד מילה בגמרא, עוד שורה, עוד תוספות אחד, עוד רש"י אחד – כל 'חתיכת תורה' שכזו מקדמת אותו, בונה את בניין הקדושה שלו, בונה בו יותר את הארת גילוי נשמתו. כמה

¹ עיין סוטה, דף יא, עמוד א

² עירובין, דף נד, עמוד ב: "ת": כיצד סדר משנה? משה למד מפי הגבורה, נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו. נסתלק אהרן וישב לשמאל משה, נכנסו בניו ושנה להן משה פירקו. נסתלקו בניו, אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן... נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקו. נסתלקו זקנים נכנסו כל העם ושנה להן משה פירקו. נמצאו ביד אהרן ארבעה, ביד בניו שלשה, וביד הזקנים שניים, וביד כל העם אחד. נסתלק משה ושנה להן אהרן פירקו, נסתלק אהרן שנו להן בניו פירקו, נסתלקו בניו שנו להן זקנים פירקו. נמצא ביד הכל ארבעה. מכאן אמר רבי אליעזר: חייב אדם לשנות לתלמידו ארבעה פעמים, וקל וחומר: ומה אהרן שלמד מפי משה, ומשה מפי הגבורה כך, הדיוס מפי הדיוס על אחת כמה וכמה!"

³ קרינא דאגרתא, חלק א, אגרת ד

מדרגות בין עובדי ה'. מדריגת "עובד ה" מציינת שאיפה מתמדת להתעלות עוד ועוד.⁸

"שְׁתַּרְגִּילֵנוּ בְּתוֹרַתְךָ"

מהו טיבה של חזרה? בטבע האנושי טבועה בקשה לחדש. משסיימנו מסכת אנו כבר רוצים לגמוע עוד אחת, רוצים התחדשות. בשל זה החזרה מורגשת כעין בזבוז זמן.

ברצוני לעמוד על אופן תפקוד המוח האנושי. המוח האנושי בנוי בצורה כזאת שדבר שהוא מתרגל אליו הופך להיות מוטבע באופן אינסטינקטיבי. איננו נזקקים לחשוב על האופן בו ניטול מזלג או כף ונושיט אותה אל פינו, לדוגמא. זאת לעומת התינוק המתחיל ללמוד כיצד לאכול בעזרת כלי האוכל, שלעיתים אינו מצליח בכך והכפית אינה מגיעה למקום הנכון. אמנם, משהתבגר האדם שוב אינו נצרך לחשוב על פעולה זו, הנפעלת על ידי ההרגל המתורגם במוחנו להוראה מעשית מיידית, למעט מקרים בהם השתבשה דעתו, חלילה.

כל בוגר יחידות השריון, כגון אני, יודע שבשריון מחזירים לחיילים תרגולות ועוד תרגולות. על ידי כך בשעת הצורך, בסערת הקרב, ידע החייל כיצד לצאת במהירות מטנק בוער בשל פגיעת הפגז. בזכות התרגולות הדבר הוטבע בו, עד שבשעת מעשה לא הוצרך לחשיבה כיצד לבצעו. כך בנוי המוח, ולכן כאשר הפכנו דברים מסוימים להרגל ממילא הם מצויים אצלנו כל הזמן.

עיקרון זה נכון גם כלפי לימוד. גם הלימוד והידע הם דבר נרכש במידה מסוימת, וגם הוא נפעל בנפש. המוח מעבד דברים שחוזרים עליהם פעמים רבות ושומר אותם. יכולים אנו

פעמים... ואין זה בשביל חזרה לזכרון... אלא זה למען תפיסת והבנת הסוגיא. כי בלעדי הלימוד ארבע פעמים הבנתו היא מקופיאה – שטחית וכללית – "ובלתי מאירה". שימו לב – "ורבים המזלזלים בזה ואינם רואים סימן ברכה בלימודם".

החיים בישיבה הם כעין גן עדן, כל כך טוב ללימוד תורה. אולם את גן עדן זה ניתן לאבד בקלות רבה. אדם עלול לחוש שאינו שמח בכך שהוא בישיבה, אינו שמח בלימודו, ובמצב זה אם יתנו לו משהו אחר לראות או לשמוע הוא יהיה יותר שמח. הדבר קורה מפני שהוא אינו לומד באופן הנכון, כפי שהעיד הסטייפלער ש"רבים מזלזלים בזה ולכן אינם רואים ברכה בלימודם". כיוון שהם לא למדו בפעם הראשונה ארבע פעמים, לימודם נשאר "מקופיאה", חיצוני, כך היא דרכה של תורה.

כבר הזכרנו בעבר את מכתבו של הרב קוק לאחיו⁴, על בהלתו מכך שהוא חוזר על לימודו רק שלוש או ארבע פעמים, ועל כך שלא ניתן לקנות את הלימוד בפחות מעשר חזרות.

הגמרא⁵ דורשת את הפסוק במלאכי⁶: **וְשִׁבְתֶם וְרִאיתֶם בֵּין צְדִיק לְרָשָׁע בֵּין עֹבֵד אֱ-לֹהִים לְאִשֶּׁר לֹא עֹבֵדוֹ**. הפסוק מנבא שיהיה ניכר ההבדל, בין עובד ה' לזה שאינו עובד ה'. מה אנו היינו מסבירים? עובד ה' הוא הצדיק, וזה שאינו עובד ה' הוא בעל העבירות. אבל חז"ל מסבירים הסבר מבהיל⁷: **"עבדו ולא עבדו – תרויהו צדיקי גמורי נינהו, ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד"**.

העולה מהדברים – כדי שייחשב שלמדנו חייבים ללימוד ארבע פעמים. חזרה היא, על פי דברי הרב זצ"ל, כעשר פעמים. על גבי זה ישנן

⁸ אור לנתיבתי (למו"ר הרב צבי יהודה זצ"ל), פרק ב: "ההוספה הזאת של החזרה והשינון, שאחרי מלוא הקניין והקביעות של דברי תורה במידה הכללית, באה היא כבר לא לשם השימוש של תועלת הלימוד של מצוות תורה כשהיא לעצמה, אלא מצד החיבה היתירה והקישור הנפשי הפנימי לתורה הא-להית ולכל דבריה... והעוסק בתורה במעלה כזו הריהו... עובד א-להים".

⁴ אגרות ראייה, חלק א, אגרת ו
⁵ חגיגה, דף ט, עמוד ב
⁶ פרק ג, פסוק יח
⁷ חגיגה, דף ט, עמוד ב

בתכנון את ההכרה שחשוב לנו לדעת את התורה ולאהוב את התורה, שהרי זו מצוות ה'. יש להוסיף גם מחשבה פשוטה: הרי עברנו חמישה חודשים בהם למדנו כתובות. יש לחשוב לעצמנו: אילו פנים יהיו לי מול עצמי אם אחרי חמישה חודשים לא אדע להגיד שורה מהגמרא אותה למדתי? הרי זו בושה מעצמי, לא מאף אחד אחר. לא יכול להיות שלא אדע את אותם חמישה או עשרה דפים ואשרוק אותם.

לאחר הלימוד יש לקבוע את הדברים בגזע המוח, בזיכרון הקבוע שלנו, כמו במחשב. בעבר הסבירו לי את דרך פעולת המחשב, העובד באותה הדרך של המוח האנושי. עיקרון התבונה האנושית תורגם למחשב.

”זמר בכל יום”

לאחר השיחה הקודמת שאלני אחד הבחורים הנפלאים בישיבה מדוע רק כעת אנו מדברים על חזרה? מדוע לא מעוררים על כך כל העת? אני מודה שיש לדבר על כך ולעשות כך כל העת. אכן, אני מציע שבסיום כל סדר יש לחזור על הנלמד. אספר לכם משהו שראיתי אצל הרב בן ציון פריימן זצ”ל. לאחר שלמדנו יחד תוספות הוא הציע לי לחזור על דברי התוספות – מהי שאלת התוספות ומהי תשובתו, כיצד יישב בתירוצו את הקושיה. נשים לב, לא היינו צריכים לחזור על כל המילים, מיד כשגמרנו ללמוד את התוספות הוא כבר עיבד בפני את דבריו. מטרתו הייתה ללמד אותי. לומדים מגדולים איך ללמוד. אני מניח שהמבוגרים שבינינו שעוד למדו עם הרב פריימן זצ”ל עוד זוכרים את אופן לימודו.

נכון ואפשר לעשות כך בסוף הסדר או בסוף היום. כאשר למחרת בבוקר תשוב אל הגמרא אל תתחיל את לימודך מהמקום אליו הגעת אלא חזור מהר על השתלשלות הסוגיה מהמשנה עד אותה הנקודה בה עמדת אתמול ומשם תמשיך. גם על לימוד הבקיאיות חזור למחרת.

ללמוד על המוח מתוך המחשב. יש למוח מעבד, המעבד את הנתונים הללו ומכניס אותם לתוך כוח הזיכרון שלו, הדיסק הקשיח שלו. נתונים אלו מצויים בתודעת האדם בצורה כזו שהוא אינו צריך להתאמץ להיזכר בהם, אלא הם נשלפים ברגע בשעת הצורך. ברגע בו נצרכים לו דברי חז”ל או ההכרעה ההלכתית הוא מצליח לשלוף אותם מזכרונו, כאילו כבר הם מצויים אצלו ‘על המסך’. זה פשוט מאוד, מפני שהוא חוזר על כך פעמים מרובות עד שהדבר נטבע בו כהרגל, כפי שנטבע בו אופן האכילה בעזרת כפית.

המוח המופלא שנתן לנו ה' נבנה בצורה כזו שכאשר נחזור על הדף, השורה או התוספות, קטע זה הופך בתודעתנו לכעין מצולם. כעת הוא מצוי בידינו כל העת וניתן להשתמש בו, שהרי אנו יודעים אותו והוא הפך להיות חלק מאיתנו וכבר אינו חיצוני למוח.

”בְּמִסְלָה הָעוֹלָה”

בשיחה הקודמת דיברנו על כך שישנה מצוות לימוד תורה, ובנוסף ישנה מצוות ידיעת התורה, בשלב מסוים רבש”ע ידרוש מאיתנו לא רק את קיום לימוד התורה, אלא גם את ידיעתה. לידיעת התורה נזכה על ידי חזרה. מצויים אנו בעיצומם של עשרה ימים של חזרה בהם לכל אחד כדאי לעבוד ולחזור עוד ועוד. לצערנו ימים אלו נקטעים בכך שישנה באמצעם שבת שמן הסתם קיים צורך לגיטימי ונורמאלי לנסוע הביתה⁹.

עלינו להציב דרך שתביאנו לידיעת התורה. קודם כל, יש לרצות בכך, שהרי ייתכן שמישהו חושב לעצמו שמספיקה עצם העובדה שהוא לומד ואילו הידיעה אינה נחוצה. אדם רוצה לזכור דברים החשובים לו, ולכן עלינו לחדד

⁹ על הדבר לגרום לנו להעריך יותר את בני חז”ל שלדידם לא קיים המושג הזה של לנסוע הביתה כל מספר ימים. הם שוהים במרחק מבית הוריהם חמישה ואפילו עשרה חודשים.

את עצמו לעמוד על הסיבה לכך שאינו שמח. ייתכן שהתשובה הראשונית לכך היא לא בגלל שקיים בו צורך עכשיו לבלות את זמנו, אלא דווקא בגלל מה שהורנו גדולי ישראל ש"ורבים המזלזלים בזה, ואינם רואים סימן ברכה בלימודם", כפי שכתב הסטיפלער. לימוד הדף הוא בעיניו מטלה סבוכה ומעיקה, מפני שהוא לא למדו מתחילה ארבע פעמים. כפי שהסברנו, אין הכוונה דווקא לחזור עליו מילה במילה, אלא להפנים אותו מבחינה אינטלקטואלית ולחיות אותו, עד שייהפך להיות מובנה בו כפי שטבועה בו פעולת האכילה. הדבר נותן שמחה עצומה, וזה הדבר החשוב ביותר.

ברוך ה', זו אינה השנה הראשונה בה אנו עורכים חזרה, ומידי פעם משהו משמחני ומגלה לי עד כמה הוא מרגיש שמחה לחזור על הדפים ולדעת דפי גמרא, עד כמה זה ממלא אותו אושר, שמחה וסיפוק. מלבד זאת שנשאל את עצמינו כיצד נצא מן הזמן אם לא נדע אפילו מספר דפי גמרא? הרי השקענו ועמלנו וטרחנו על שיעורי הר"מים ודפי המקורות, ובסוף לא נדע את רש"י שעל הדף? לא מופקע לחזור על כל דף עשר פעמים בימים הללו. בפעם הראשונה ייקח שלושת רבעי שעה, בפעם השנייה עשרים וחמש דקות, בפעם השלישית פחות, ובפעם השביעית כבר זה ייקח רק ארבע דקות. כך גם לגבי דברי התוספות, והרוצה אף יחזור על שיעורי הר"מים. אכן, העיקר הוא ידיעת הגפ"ת. ברור שעלינו לדעת צורתו של הדף, לדעת עשרה דפים על בורים. הרי יש לנו המון כוחות, אלא שלעיתים איננו יודעים לנצלם בצורה הנכונה.

"וְנִשְׁמַח וְנִנְעֵלֵז בְּדַבְרֵי תִלְמוּד תּוֹרָתְךָ"

לכן, בעשרת הימים הנפלאים האלה עלינו להרגיש שעומדת לפנינו הזדמנות לאסוף מיליונים המושלכים לפנינו על הרצפה. מכל שורה בגמרא אנחנו מתעלים עוד ועוד. כבר אמרתי באירוניה שמותר להתעכב ולנסוע רק

המוח האנושי קונה את הרגליו בהדרגה, כפי שנוכחנו מהילד הלמד כיצד להשתמש בכפית. בפעם הראשונה אכן החזרה תימשך זמן ניכר, אולם ככל שאדם ירבה לחזור על הדף ומוחו יעבד יותר ויותר את הנתונים הללו, בכמה שניות הוא יוכל לחזור שוב על כל הדף. כאשר יראה את הדף הוא כבר יקלוט את כולו בחטף.

אגיד יותר מזה. אשתף אתכם בניסיוני האישי, כך היא דרכי בלימודי.

לאחר שלמדנו תוספות, אפילו תוספות מסובך, וחזרנו עליו בקריאה בהבנה וסיכמנו אותו, אני משתדל לכתוב לעצמי בצד את תמצית דברי התוספות בקצרה, במשפט אחד, וכך בזמן מועט כל עיקר התוספות מונח בראשי. המוח כבר עושה את העבודה לבד. זהו כוחה של חזרה. ניתן לעשות כך באופן קבוע, ועל ידי כך יהיה ניתן בקלות לחזור ולדעת תורה. את יסוד נפלא זה שעמדנו עליו היום למדתי מאחד הגדולים בדורנו, הגאון רב זלמן נחמיה גולדברג שליט"א, המכונה הגרו"ן.

לימוד מאה פעמים נראה לנו מופקע, הלוואי שנזכה לארבעים פעמים של חזרה. אבל מאחר וזה חשוב לנו, אנו עושים זאת בכל מיני דרכים, וככל שאנו מתאמצים בכך אנו קונים את דברי תורה אלו והופכים אותם לחלק מהכרתנו, לחלק מיכולתנו המעשית להיעזר בהם.

"חדאי נפשאי"

מה הדבר נותן לנו? הגמרא מספרת¹⁰: "רב ששת כל תלתין יומין מהדר ליה תלמודיה... ואמר: חדאי נפשאי, חדאי נפשאי, לך קראי! לך תנאי!". לאחר שרב ששת חזר על תלמודו כל שלושים יום הוא ביטא את שמחתו העצומה. האם בחור בישיבה אמור להרגיש כל הזמן שהוא מכריח את עצמו ללמוד על אף שקשה לו? אשריו, זה טוב מאוד שאינו מוותר. אבל, מאידך גיסא, עליו לשאול

¹⁰ פסחים, דף סח, עמוד ב

ביום שישי בצהריים, ומותר להקדים לשוב במוצאי שבת. אם ההורים מתעקשים אחרת ראוי לנסות לשכנע אותם, ואם לא יצליח אז אכן ילך לביתו. ביום שלישי הבא יתקיים, בעזרת ה', מבחן בידיעת התורה כלפי עצמנו, כפי שאנו עצמנו רוצים.

אני בטוח שקיים יצר הרע המספק תירוצים להימנע מהמבחן. אחד יטען שבא ללמוד לשם שמיים, ואחר יגיד שהוא מפחד מזה או תירוצים אחרים. אכן, אם בסוף מישוהו יחליט שאינו מעוניין למלא את המבחן יש להניח שיוכל למלא אותו כעבודה. אבל אל לנו לברוח מהאוצר הגדול שנותנים לנו! זהו פשוט אוצר לחזור, לזכות לידיעת התורה, לזכות לעמל התורה, לשנן עוד פעם ועוד פעם ולבחון אחד את השני – כל אחד ישנן לחברו את דברי הגמרא. גם ב'כולל' – כמה נפלא כשלומדים לבחינה של הרבנות הראשית, לאחר הבחינות הפנימיות. כמה אנשים שמחים לדעת עוד ועוד. הדבר נותן שמחה עצומה וסיפוק גדול, כך נחוש שעשינו משהו בזמן חורף.

אומר דבר אחרון על אף שהתלבטתי אם לאומר. הרב פינשטיין זצ"ל תמך פעם ביוזמתו של ראש ישיבה לתגמל את תלמידיו בפרסים¹¹. לפיכך, בלי נדר, כאשר נראה מבחן שניכר בו עמל התורה, ידע ורצינות, מחברו יקבל מאיתנו ש"ס, לשם המוטיבציה. אולם, אין זה העיקר, העיקר זה רצון ה' שציונו בידיעת התורה, לעמול, לחזור לדעת 'לשרוק' עשרה דפי גמרא. הקב"ה יעזרנו לעובדו ולשמוח בעבודתו, בידיעת התורה ובלימוד התורה, "פִּי הֵם חַיִּינוּ וְאֶרֶץ יְמִינוּ, וּבְהֵם נִהְגָה יוֹמָם וְלַיְלָה".

¹¹ עיין אגרות משה, יורה דעה, חלק ז, סימן פז

